

มุมมองของผู้คนที่มีต่อธรรมชาติ: พื้นฐานการกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม*

PEOPLE'S PERSPECTIVES ON NATURE: A BASIS OF ENVIRONMENTAL POLICY

สุพัตรา สุทรสุภา

Supagtra Suthasupa

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Architecture, Silpakorn University, Bangkok, Thailand

Corresponding author E-mail: supakoy@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวความคิดของผู้คนที่มีต่อธรรมชาติอันเป็นพื้นฐานของการกำหนดนโยบายทางด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร โดยนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมเป็นผลผลิตทางการเมืองเพราะว่าผู้คนรับรู้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรนั้นเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย มีผู้ได้รับผลกระทบมากและปัญหาต้องได้รับการแก้ไข โดยฝ่ายการเมืองจะเป็นผู้ตัดสินใจในการดำเนินการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น บทความนี้ได้รวบรวมแนวคิดจากเอกสารที่เกี่ยวข้องในประเด็นที่ผู้คนในสังคมมีมุมมองต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3 แนวคิดหลัก คือ แนวทางนิเวศเป็นศูนย์กลางหรือหลักคิดสีเขียวเชิงลึก แนวทางมนุษย์เป็นศูนย์กลางหรือหลักคิดสีเขียวเชิงตื้น และแนวทางเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลางหรือใช้เทคโนโลยีแก้ปัญหา จากการศึกษาพบว่าทั้งสามแนวทางมีความเชื่อมโยงกับนโยบายที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่าง ๆ 3 รูปแบบ ได้แก่ แบบจำลองมาลธูเซียนใหม่ การทำให้ทันสมัยแบบมีมิติของนิเวศวิทยา และเศรษฐศาสตร์การเมือง/ทฤษฎีระบบโลก รวมทั้งมีรูปแบบการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยการจัดการทรัพยากรตามทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ โดยใช้เหตุผลในทางเศรษฐศาสตร์ของบุคคลและการจัดการร่วมกันของกลุ่ม ที่จะได้ประโยชน์มากกว่าและไม่เป็นการทำลายทรัพยากร การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรมี 3 รูปแบบ คือ แบบโศกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวม แบบทฤษฎีเกมในการเลือก และแบบการกระทำร่วมกัน การเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อมมีกรอบแนวคิดที่หลากหลายเพราะมีพื้นฐานจากความสัมพันธ์และมุมมองของผู้คนกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ แต่ละแนวทางต่างมีคุณค่าและข้อบกพร่องอยู่ ซึ่งแต่ละสังคมจะเป็นผู้เลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของตน และผลักดันให้เกิดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมที่ต้องการ

คำสำคัญ: นโยบายด้านสิ่งแวดล้อม, ความคิดของผู้คนต่อธรรมชาติ, การเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม, การเมืองสิ่งแวดล้อม

Abstract

This academic article aims to present the concepts people have about nature, which is the basis of environmental policy and resource management. Environmental policy is a political product because people perceive that environmental and resource problems belong to multi-stakeholders. There are many people affected and the problems must be resolved. The political organization will be the one to decide on how to solve the environmental problem. This article has collected ideas from the documents on the issues of people's perspectives on their nature

* Received 11 March 2024; Revised 26 March 2024; Accepted 28 March 2024

and environment. Three main concepts include Eco - centric Perspective or Deep Green, Anthropocentric Perspective or Shallow Green, and Techno - centric Perspective or Technology and Green Solution Approach. It is found that these 3 concepts relate to the environmental policy, pushing forward changes and solving environmental problems, in 3 main approaches: Neo-Malthusian Model, Ecological Modernization Theory and Political Economy/World Systems Theory. Furthermore, there are models for solving environmental problems through resource management according to the economic theory. It uses economic reasoning of individuals and collective management of groups, that will be more beneficial and not destroy resources. Solving environmental problems according to economic theory regarding resource management has three forms: Hardin's Tragedy of the Commons, Game Theory or Prisoner's' Dilemma, and Olson's Logic of Collective Actions. Environmental politics has many conceptual frameworks because it is based on people's relationships and perspectives on the natural environment. Each approach has its own values and shortcomings. A society will be better to choose one that suits to its own context to deliver desired environmental policies.

Keywords: Environmental Policy, People's Perspectives on Nature, Changes and Solving Environmental Problems, Environmental Politics

บทนำ

นโยบายด้านสิ่งแวดล้อมเป็นผลผลิตทางการเมือง (Garner, R., 2000); (รังสรรค์ สุกภา, 2560) เพราะว่าผู้คนรับรู้ว่าเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไข เช่น ปัญหาภาวะโลกร้อน ปัญหาระดับน้ำทะเลสูงขึ้น ปัญหาคุณภาพน้ำ ปัญหาคุณภาพอากาศ ฝุ่น PM 2.5 และปัญหายาเสพติดต่าง ๆ ปัญหาเหล่านี้เกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย มีผู้ได้รับผลกระทบจำนวนมาก เป็นทั้งผู้มีส่วนได้และส่วนเสีย ฝ่ายการเมืองจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะดำเนินการแก้ไขอย่างไร (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, 2552) จึงเป็นการเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้มีหลายปัจจัยที่ผลักดันทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม

ในปี ค.ศ. 2005 Millennium Ecosystem Assessment หรือ การประเมินระบบนิเวศแห่งสหประชาชาติ ในโครงการการประเมินและวิเคราะห์ผลกระทบของการกระทำของมนุษย์ต่อระบบนิเวศและความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์การสหประชาชาติ ได้รวบรวมปัจจัยที่ผลักดันทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมไว้ ได้แก่ ประชากร เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วัฒนธรรมและศาสนา กายภาพ ชีวภาพและเคมี (Millennium Ecosystem Assessment, 2005) ปัจจัยเหล่านี้ได้มีส่วนสร้างความเสื่อมโทรมให้แก่ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นการทำลายและลดทอนความสมดุลของระบบนิเวศ (อภิสม อินทรวาณย์, 2565)

ส่วนของการเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อมนั้น ได้ก่อกำเนิดวิวัฒนาการทางความคิดของผู้คนที่มองธรรมชาติในแนวทางต่าง ๆ กัน โดยมักจะเป็นขั้วคู่ตรงข้าม (รังสรรค์ สุกภา, 2560) เช่น กลุ่มนักสิ่งแวดล้อมนิยมแบบรุนแรง (Radical Environmentalism) กับกลุ่มนักสิ่งแวดล้อมนิยมแบบอ่อนหรือแบบนักปฏิรูป (Weak or Reformist Environmentalism) กลุ่มนิเวศวิทยาเชิงลึก (Deep Ecology) กับกลุ่มนิเวศวิทยาเชิงตื้น (Shallow Ecology) กลุ่มแนวทางการศึกษาแนวนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco - centric Approach) กับแนวทางการศึกษาแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Approach) และกลุ่มแนวทางการศึกษาแบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco - centric Approach) กับแนวทางการศึกษาแบบเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลาง (Techno - centric Approach) แนวทางแตกต่างกันนี้สามารถรวบรวมเป็นหลักแนวคิดของผู้คนที่มองธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อนโยบายสิ่งแวดล้อมซึ่งจะ

ผลักดันโดยฝ่ายการเมืองและประชาชนในการดำเนินการแก้ไขและป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น

บทความนี้จะนำเสนอแนวความคิดของผู้คนที่มองธรรมชาติอันเป็นพื้นฐานของการกำหนดนโยบายทางด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเมืองสิ่งแวดล้อม และข้อสังเกตที่ได้จากการทบทวนมุมมองของผู้คนที่มีต่อธรรมชาติและนโยบายสิ่งแวดล้อม

หลักแนวคิดของผู้คนที่มองธรรมชาติ

การศึกษาความคิดของผู้คนที่มองธรรมชาติ อาจจัดออกเป็น 3 หลักแนวคิด (รังสรรค์ สุคำภา, 2560) ได้แก่

1. แนวทางการศึกษาแบบนิเวศเป็นศูนย์กลางหรือหลักคิดสีเขียวเชิงลึก (Eco - centric Perspective or Deep Green) มีแนวทางว่าผู้คนที่ต้องไม่เข้าไปแทรกแซงความเป็นไปของธรรมชาติ คนต้องสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติที่ไม่มีการดัดแปลง เป็นมุมมองของการอนุรักษ์แบบเก่าที่ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง แนวคิดนี้มองว่ามนุษย์เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติและไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ธรรมชาติต้องได้รับการเคารพและยอมรับจากมนุษย์ ทุกสรรพสิ่งมีคุณค่าเท่าเทียมกัน การตัดสินใจเป็นแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เห็นคุณค่าของประชาธิปไตย (นิรมล นิรมล มณฑล และปฐม บัญศรีตัน, 2561) ข้อดีของแนวคิดจึงได้แก่การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อม และเห็นคุณค่าของทุกสรรพสิ่งจึงมีแนวคิดเกี่ยวกับเขตชีวมณฑล (Bioregionalism) เพื่อที่จะสร้างวัฒนธรรมของมนุษย์ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อมในบริเวณนั้น ความคิดนี้สอดคล้องกับนโยบายการกำหนดพื้นที่สงวนชีวมณฑล (Biosphere Reserve) ที่มีคนอยู่ร่วมกับธรรมชาติ มีการบริหารจัดการพื้นที่ และมีการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างยั่งยืน แต่แนวคิดนิเวศเป็นศูนย์กลางนี้อาจมีข้อจำกัดที่จะนำไปใช้กับสภาพปัจจุบัน หากเลือกที่จะไม่ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมอย่างเด็ดขาด เนื่องจากการพัฒนาและกิจกรรมของมนุษย์ได้เข้าไปแทรกแซงในพื้นที่ธรรมชาติมากแล้ว การอยู่ร่วมกับธรรมชาติและให้ความเคารพซึ่งกันและกันน่าจะเป็นไปได้มากกว่า

2. แนวทางการศึกษาแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลางหรือหลักคิดสีเขียวตื้น (Anthropocentric Perspective or Shallow Green) มีความคิดว่าคนสามารถแสวงหาประโยชน์จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ โดยอาจจะไม่คำนึงถึงสิ่งอื่น นักวิชาการบางกลุ่มมีความเห็นว่าแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนก็ใช้วิธีคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลางด้วย เพราะเป็นการพัฒนาเพื่อตัวมนุษย์นั่นเอง นอกจากนั้นแล้วยังมีแนวคิดสตรีนิเวศนิยม (Eco Feminism) ที่น่าจะจัดอยู่ในกลุ่มมนุษย์เป็นศูนย์กลางอีกด้วย โดยกลุ่มนี้เห็นว่าบุรุษเพศคุกคามสิ่งแวดล้อมในลักษณะเดียวกับที่คุกคามสตรีเพศ และคุกคามธรรมชาติมากกว่าผู้หญิง เป็นการคุกคามด้วยการใช้กำลังและพฤติกรรมที่หยาบแข็ง แนวคิดสตรีนิเวศนิยมนี้ก็ยังยึดถือว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลาง แต่ต่างที่เห็นว่าผู้หญิงเหมาะสมที่จะเป็นผู้นำในการต่อสู้กับปัญหามลพิษมากกว่าผู้ชาย แนวคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลางนี้ถือว่าธรรมชาติมีไว้เพื่อสนองประโยชน์ของมนุษย์ นโยบายสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดนี้จึงให้สิทธิมนุษยชนใช้ประโยชน์หรือกระทำการใดๆ กับธรรมชาติก็ได้เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ (จุฬาพัฒน์ กิริตภูมิธรรม, 2561) แนวคิดนี้เป็นประโยชน์สำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เพราะมนุษย์สามารถแปรสภาพทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างที่ต้องการ แต่แนวทางนี้จะสร้างความเสื่อมโทรมต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรอาจจะถูกใช้ไปจนหมด การพัฒนาที่เกิดขึ้นอาจทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตรวมถึงคนในปัจจุบันสูญเสียความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง หรือเกิดการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ที่มุ่งแต่เอารัดเอาเปรียบของมนุษย์มากกว่ามุ่งรักษาสภาพแวดล้อม

3. แนวทางการศึกษาแบบเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลางหรือใช้เทคโนโลยีแก้ปัญหา (Techno - centric Perspective or Technology and Green Solution Approach) มีความคิดว่ามนุษย์มีสติปัญญาสามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ตัวเองก่อขึ้นได้ โดยอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสร้างเครื่องมือในการลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้พลังงานที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ และการใช้พลังงานสะอาด อันเป็นการใช้นวัตกรรมแก้ไขปัญหามลพิษที่เกิดขึ้น แนวคิดแบบเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลางจะได้รับคำวิจารณ์จากกลุ่มแนวคิดแบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่มีความเห็นว่าเทคโนโลยีไม่สามารถนำไปสู่ความยั่งยืนอย่างแท้จริงได้เพราะมนุษย์ไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญของแนวคิดชุมชนนิยม (Communism) ที่ให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ แนวคิดแบบเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลางมีข้อดีในส่วนที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาเครื่องมือต่าง ๆ ส่งเสริมการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และน่าจะสามารถเข้ากับความเป็นจริงของโลกในปัจจุบันนี้ได้ เนื่องจากสอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แต่ก็พิจารณาในอีกทางได้ว่าแนวคิดนี้มีข้อเสียที่การใช้เทคโนโลยีแก้ปัญหามลพิษนั้นมุ่งที่จะนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เป็นสำคัญ โดยไม่ตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติที่มีอยู่แล้วและควรจะรักษาไว้มากกว่านำเทคโนโลยีมาใช้แก้ไขปัญหาลง

ความคิดของผู้คนที่มองธรรมชาติทั้ง 3 แนวทาง มีวิวัฒนาการจากหลักปรัชญาโลกตะวันตกตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ และยังคงมีอิทธิพลกับโมทัศน์ด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของคนรุ่นปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากการกำหนดนโยบายด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีระดับของการให้คุณค่ากับธรรมชาติและการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์แตกต่างกัน ซึ่งอาจจะอธิบายได้ด้วยทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร

ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร

แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานของการกำหนดนโยบายทางด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร ว่าผู้คนในสังคมนั้นมีมุมมองอย่างไรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตน ทั้งนี้ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์มักจะมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากร โดยเปรียบเทียบการใช้เหตุผลในทางเศรษฐศาสตร์ของปัจเจก (Individual) และการจัดการร่วมกันของกลุ่ม (Action) ที่จะได้ประโยชน์มากกว่าและไม่เป็นการทำลายทรัพยากร รวมทั้งการรวมกันเป็นกลุ่มต้องอาศัยปัจจัยบางอย่างและการตัดสินใจของคนที่มีมองว่าคนเราไม่มีทางเลือก หากยังติดอยู่ในกับดักของการแข่งขันที่ไม่สามารถปรึกษาหารือกันเพื่อหาทางออกและสร้างการแบ่งปันร่วมกันได้ (Ostrom, E., 1990); (ธรรมนิธย์ สมนันตกุล, 2562) จึงได้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับการเลือกที่จะทำสิ่งใดต่อสิ่งแวดล้อม และการรวมกลุ่มเข้าเป็นพวกพ้องผู้ใช้ทรัพยากร การกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมจึงได้จากกระบวนการทางการเมืองที่มาจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มก็มีลักษณะแนวคิดต่างกัน ตาม 3 แนวทางข้างต้น ที่ต้องการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของตน แต่โดยภาพรวมแล้วการที่มนุษย์นำทรัพยากรมาใช้ก็เพื่อสนองประโยชน์ของตน ต่างกันที่เยอะหรือน้อยและเห็นคุณค่าของธรรมชาติอย่างไร ก็มักมีแนวคิดเอนเอียงไปทางที่มนุษย์เป็นศูนย์กลางนั่นเอง

ที่ผ่านมามีการแก้ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมจะมี 3 รูปแบบตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร (Ostrom, E., 1990); (รังสรรค์ สุคำภา, 2560); (ธรรมนิธย์ สมนันตกุล, 2562) ได้แก่

1. รูปแบบ Hardin's Tragedy of the Commons (Hardin, G., 1968) ที่กล่าวว่าปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมเป็นผลจากการที่มีจำนวนประชากรที่มากเกินไป ชัดความสามารถ (Carrying Capacity) ในการแบกรับของโลกได้ถึงขั้นสูงสุดแล้ว ไม่มีทรัพยากรให้มนุษย์ใช้ได้เพียงพอ จึงมีความเป็นไปได้ว่ามนุษย์จะตกอยู่ในสภาวะ

โศกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวม (Tragedy of the Commons) ทำให้ต้องมีการจำกัดการใช้ทรัพยากรและมุ่งอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างเคร่งครัดซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศเป็นศูนย์กลางที่มุ่งอนุรักษ์ธรรมชาติไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลง แต่การอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นเป็นได้เพียงการกำหนดเฉพาะที่ ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งหมดเพราะมนุษย์ยังคงต้องการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรอยู่ดี การกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมจึงเป็นการใช้มาตรการทางกฎหมายในการจำกัดจำนวนการใช้ อาจกำหนดให้เป็นสัมปทานหรือทำให้เป็นของเอกชน (Privatized) เพราะจะทำให้มีการดูแล กีดกัน หวงแหนการใช้ทรัพยากรนั้น สภาวะโศกนาฏกรรมทรัพยากรส่วนรวมนี้ยังนำไปสู่รูปแบบ Prisoner's Dilemma (สภาวะความลำบากใจหรือความลังเลใจของนักโทษ)

2. รูปแบบ Prisoner's' Dilemma และทฤษฎีเกมในการเลือก เป็นการอธิบายสถานการณ์ที่ยากลำบาก ในการตัดสินใจเลือกอย่างหนึ่งแต่ก็เสียดยอีกอย่างหนึ่ง มาจากเกมทางเลือกที่สร้างสถานการณ์จำลองการตัดสินใจของนักโทษ 2 คนที่ถูกขังแยกจากกันไม่ให้พูดคุยกัน โดยถ้านักโทษคนหนึ่งสารภาพแล้วโยนความผิดไปให้นักโทษอีกคนหนึ่งก็จะได้ลดโทษ ส่วนคนที่ไม่สารภาพจะถูกเพิ่มโทษ ถ้าสองคนต่างก็ไม่พูดก็จะได้โทษเท่ากัน หรือถ้าสารภาพทั้งสองคนก็จะได้รับโทษคนละครึ่ง ในสถานการณ์การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ถ้าผู้ใช้ไม่ปรึกษากันก็จะมีฝ่ายหนึ่งได้อีกฝ่ายไม่ได้ เหมือนกับเกม แต่ถ้าปรึกษารือกันในการใช้ทรัพยากรร่วมกันก็จะได้ประโยชน์กันทุกฝ่าย โดยต้องมีการตั้งกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ต้องมีขอบเขตเชิงพื้นที่การใช้ทรัพยากร และขอบเขตทางเลือกให้เลือก อาจมีการลงโทษผู้ที่ทำผิดกฎข้อตกลงร่วมกันได้ด้วย การใช้ทรัพยากรร่วมกันและทุกฝ่ายได้ประโยชน์สอดคล้องกับแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ในกรณีที่ต้องการนำทรัพยากรมาใช้เพื่อสนองประโยชน์ของตนโดยมีการเจรจาตกลงกันก่อนแบ่งกันใช้ประโยชน์ที่ไม่ได้ให้คุณค่ากับธรรมชาติ หรืออาจจะสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศเป็นศูนย์กลาง ถ้ามีการเจรจาตกลงกันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ การปรึกษารือกันเพื่อให้ได้กฎเกณฑ์ของกลุ่มอาจนำไปสู่การกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมประเภทการใช้กฎหมายบังคับควบคุมการใช้ทรัพยากร

3. รูปแบบ Olson's Logic of Collective Actions เป็นการอธิบายเรื่องการกระทำร่วมกัน ว่าสาเหตุของการรวมกลุ่มเกิดขึ้นได้อย่างไร ในเมื่อพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์เชื่อว่าคนมุ่งหาประโยชน์ส่วนตนก่อนเสมอ แนวคิดนี้เสนอว่าการเข้าร่วมกลุ่มเกิดขึ้นได้เมื่อกลุ่มมีขนาดไม่ใหญ่เกินไป อาจมีการบังคับคนที่ไม่ทำตามข้อตกลงของกลุ่ม (Free - rider) หรือมีเครื่องมือโน้มน้าวเป็นแรงจูงใจให้คนรวมกลุ่มกันเพื่อรักษาผลประโยชน์การใช้ทรัพยากรด้วยกัน การรวมกลุ่มกันนี้มีลักษณะคล้ายกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้สอยทรัพยากรแบบอยู่ร่วมกับธรรมชาติของชุมชนซึ่งเป็นแนวคิดแบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่เห็นคุณค่าของทุกคนและทุกสิ่ง โดยอาจใช้จารีตประเพณีของชุมชนสร้างข้อตกลงของกลุ่มร่วมกัน การกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมจึงอาจเป็นการให้สิทธิแก่ชุมชนมีส่วนร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่อยู่ในพื้นที่ของตนมากกว่าให้องค์กรส่วนกลางกำหนด และกฎเกณฑ์การใช้ทรัพยากรน่าจะอ้างอิงกับวิถีชีวิตของท้องถิ่นด้วย

สรุปว่าทั้ง 3 รูปแบบความคิดทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์นี้มีความคล้ายกันที่จะอธิบายปัญหาของคนในการเข้าร่วมกลุ่มว่าจะมีคนฉวยโอกาสไม่ยอมลงทุนลงแรงอย่างใด หรือไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม (Free - rider Problem) อันเป็นอุปสรรคต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน แนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วม (Common - pool Resources - CPRs) เป็นหนึ่งหนทางในการตกลงใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันและกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม (Ostrom, E., 1990) โดยเสนอให้มีการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายใต้กฎเกณฑ์ร่วมกัน ทั้งในเชิงสถาบันและพฤติกรรมที่จะทำให้การร่วมกันจัดการมีความสำเร็จ โดย “สถาบัน” นั้นหมายถึง สิ่งที่คนในสังคมจัดตั้งให้มีขึ้นและยึดถือสิ่งนั้นอย่างมั่นคง เพราะเห็นว่าสิ่งนั้นมีคุณค่าและจำเป็นต่อวิถีชีวิต การตกลงกันสร้างสถาบันขึ้นมาคือสัญญาประชาคมที่ตกลงกันแล้วว่าดีและให้ประโยชน์กันถ้วนหน้า ทุกคนจึงควรเคารพกติกาและดูแลร่วมกัน (ธรรมนิติ์ สุมนต์กุล, 2562) อาจจะเรียกว่าเป็นหนึ่งในการเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อมซึ่งหมายถึงกระบวนการและวิธีการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจของกลุ่มคนเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

โดยกลุ่มคนในแต่ละพื้นที่ที่มีความจำเพาะและความแตกต่างกันของความสนใจและกรอบแนวคิดที่ตนเชื่อมั่น จึงทำให้เกิดการเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อมหลากหลายแนวทาง

แนวทางการเปลี่ยนแปลงและแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม - การเมืองสิ่งแวดล้อม

ในหลายประเทศเช่นสหรัฐอเมริกามีการเคลื่อนไหวของสังคม (Social Movement) หรือกลุ่มคนผู้สนใจในปัญหาสิ่งแวดล้อมจำนวนมากมาตั้งแต่ในอดีตและมีพัฒนาการเรื่อยมา โดยเป็นทั้งกลุ่มคนและองค์กร มีความแตกต่างกันหลายด้านทั้งประวัติความเป็นมา ความสนใจในประเด็นปัญหาของสิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัตถุประสงค์และกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กรในด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่าความคิดสิ่งแวดล้อมนิยม (Environmentalism) ที่มีบทบาทในการเสนอนโยบายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้การทำความเข้าใจในเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อมควรเข้าใจความสัมพันธ์ของสังคมและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่นั้น ๆ ในสหรัฐอเมริกาอาจจะมีลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่ง ส่วนในประเทศอื่น ๆ ก็จะมีลักษณะแตกต่างออกไปตามบริบททางสังคมและสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้น การเคลื่อนไหวทางสังคมจะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่าง ๆ โดยสามารถรวบรวมเป็น 3 แนวทางหลัก ได้แก่ Neo - Malthusian Model, Ecological Modernization Theory และ Political Economy/World Systems Theory (Brulle, R., 2010)

1. Neo - Malthusian Model แบบจำลองมาลธูเซียนใหม่ ที่มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีที่ว่าด้วยสถานการณ์ที่ประชากรโลกเพิ่มขึ้นรวดเร็วกว่าปริมาณอาหาร (หรือทรัพยากร) จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม แบบจำลองมาลธูเซียนใหม่นี้พยายามศึกษาอย่างครอบคลุมมากขึ้นโดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งใช้การคาดการณ์ผลกระทบของกิจกรรมมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากปัจจัยด้านประชากร ระดับความมั่งคั่ง และพัฒนาการทางเทคโนโลยี แต่อย่างไรก็ตามมีนักวิชาการได้วิพากษ์ว่าแบบจำลองนี้ยังมีข้อบกพร่องหลายประการ เช่น การคำนวณผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดจาก 3 ปัจจัยนี้มีลักษณะการพิจารณาเป็นรายปัจจัย ไม่ได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ของแต่ละปัจจัยที่มีต่อกัน และปัจจัยด้านเทคโนโลยีกำหนดให้เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมแต่ไม่มีหน่วยวัดที่ชัดเจนของเทคโนโลยี นอกจากนั้นแล้วแบบจำลองนี้คำนวณผลกระทบเฉพาะของแต่ละพื้นที่โดยไม่คำนึงถึงพื้นที่ข้างเคียงที่เกี่ยวข้องกันด้วย และการคำนวณอยู่บนพื้นฐานของการเพิ่มขึ้นในด้านการบริโภคและจำนวนประชากรแต่ไม่ได้พิจารณาแรงผลักดันด้านสังคม เศรษฐศาสตร์ และวัฒนธรรมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการบริโภคหรือประชากรของแต่ละพื้นที่ นักวิชาการมีความเห็นว่าผลกระทบสิ่งแวดล้อมมีลักษณะเป็นพลวัต ตามลักษณะพลวัตของเศรษฐกิจ สังคม ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ในแต่ละพื้นที่มักจะมีองค์กรทางสังคมและระเบียบสังคมเฉพาะแห่งอยู่ ซึ่งมีผลกระทบต่อกระบวนการเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ แต่แบบจำลองนี้ไม่ได้นำปัจจัยทางสังคมมาพิจารณาด้วย นโยบายสิ่งแวดล้อมที่ใช้แบบจำลองนี้จะให้ความสำคัญกับข้อมูลด้านวิทยาศาสตร์มากกว่าข้อมูลเชิงสังคมหรือสถาบันทางสังคม แต่ให้การรับรองอำนาจเศรษฐกิจและการเมือง เช่น นโยบายการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมระดับโลกที่ใช้กรอบสนธิสัญญาระดับนานาชาติที่มีพื้นฐานจากการบริหารจัดการทรัพยากรโดยใช้ฐานข้อมูลวิทยาศาสตร์เป็นหลัก นโยบายการเพิ่มพื้นที่สวนสาธารณะ นโยบายการอนุรักษ์ระบบนิเวศ และนโยบายการจำกัดการเติบโตของประชากร การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยนโยบายเหล่านี้ดูเหมือนสะท้อนแนวคิดนิเวศเป็นศูนย์กลางด้วยการให้คุณค่ากับธรรมชาติ โดยยอมรับว่าผลกระทบสิ่งแวดล้อมเกิดจากการใช้เทคโนโลยีด้วย จึงเป็นแนวคิดที่ผสมผสานระหว่างนิเวศเป็นศูนย์กลางและเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลาง

จากที่แบบจำลองนี้ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ในข้อบกพร่องหลายประเด็น ในเวลาต่อมาจึงได้มีการพัฒนาโดยเพิ่มปัจจัยด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่สามารถหาได้จากปัจจัยประชากรและ

ความมั่งคั่ง แบบจำลองที่ปรับปรุงนี้ยังสามารถประยุกต์ใช้ประเมินสถานการณ์สิ่งแวดล้อมจากอีก 2 แนวคิดที่จะกล่าวถึงต่อไปด้วย

2. Ecological Modernization (E.M.) การทำให้ทันสมัยแบบมีมิติของนิเวศวิทยา (สุภาสินี ตันติศรีสุข, 2555) เป็นแนวทางที่ให้ความสนใจกับบทบาทของการพัฒนาเทคโนโลยี การขยายตัวทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการปกครองและการจัดการสิ่งแวดล้อม ที่มีส่วนทั้งในการสร้างปัญหาและการบรรเทาปัญหาสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน การพัฒนาทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีนำไปสู่การเริ่มต้นของปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งมักมาจากกิจกรรมทางอุตสาหกรรม แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้เชื่อว่าการพัฒนาเศรษฐกิจในเวลาต่อมาสามารถบรรเทาปัญหาเหล่านี้ได้ กระบวนการทำให้ทันสมัยจะนำไปสู่การพัฒนาเทคโนโลยีและระบบอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น โดยปรับจากการผลิตที่สร้างมลพิษมากไปสู่การผลิตที่สร้างมลพิษน้อยลง เมื่อมีการพัฒนาไปถึงจุดหนึ่งแล้วระดับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติจะหยุดเพิ่มขึ้นแต่กลับจะลดลง ดังนั้นแนวคิดนี้จึงเห็นว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจสามารถแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมได้ นอกจากนั้นแล้ว แนวคิดกระบวนการทำให้ทันสมัย ยังเชื่อว่าจะได้สร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยผลักดันให้ภาคอุตสาหกรรมต้องคำนึงถึงการเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม การพัฒนาความสนใจในด้านสิ่งแวดล้อมนี้เกี่ยวข้องกับการเพิ่มขึ้นของความมั่งคั่งและการศึกษา เมื่อเศรษฐกิจดี ประชาชนก็จะได้รับความจำเป็นพื้นฐานตามความต้องการของตนครบถ้วน คนมีงานทำมีเงินใช้ ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น มีการสื่อสารได้รับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ จึงหันมาสนใจในเรื่องคุณภาพสิ่งแวดล้อมมากขึ้นกว่าเดิม นำพาไปสู่กิจกรรมทางการเมือง เกิดการเคลื่อนไหวของสังคมเพื่อกดดันฝ่ายบริหาร ภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมให้เห็นถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม การก่อรูปกลุ่มกิจกรรมด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมนี้ประกอบกับการแผ่ขยายของประชาธิปไตย และเสรีภาพของประชาชนในสังคมทุนนิยมก้าวหน้า จะเพิ่มระดับศักยภาพของการมีส่วนร่วมของประชาชนและการเคลื่อนไหวทางสังคมที่กดดันให้รัฐต้องออกนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม ตามแนวทางการทำให้ทันสมัยแบบมีมิติของนิเวศวิทยานี้ ระบบทุนนิยมจะปรับตัวให้เข้ากับขีดความสามารถของสิ่งแวดล้อมที่รองรับได้ โดยใช้หลักการให้สภาพแวดล้อมเดิมของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครองที่มีอยู่ จัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นระบบทุนนิยมเก่าซึ่งมีความพร้อมที่จะปรับตัวให้เกิดความยั่งยืน โดยที่วิถีทางเก่าของการใช้ชีวิต การบริโภค และสถาบันการเมืองไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลง แต่ต้องใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีและการเติบโตทางเศรษฐกิจเพื่อแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นที่ยอมรับขององค์กรและรัฐบาลจำนวนมากที่ไม่ต้องการการเปลี่ยนแปลงมากนัก ในด้านการเมืองนั้นแนวทางนี้ให้การรับรองวิธีการของตลาดเสรีนิยมว่าสามารถแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมได้ด้วยกลไกที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดเก็บค่าธรรมเนียมการใช้ (User Fees) การใช้แรงจูงใจทางภาษี (Tax Incentives) การใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และการเปลี่ยนไปใช้ผลิตภัณฑ์สีเขียว/เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งนโยบายการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวซึ่งเป็นตัวอย่างที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาช่วงการบริหารของประธานาธิบดีโอบามา นโยบายการแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ใช้แนวคิดแบบเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลางซึ่งยังคงความต้องการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติแบบแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของแนวคิดแบบนิเวศเป็นศูนย์กลางด้วย

3. Political Economy/World Systems Theory เศรษฐศาสตร์การเมือง/ทฤษฎีระบบโลก การศึกษาวิเคราะห์เรื่องระบบสายพานการผลิต (Treadmill of Production) ได้ขยายจากบริบทพื้นที่ชุมชนไปสู่ระบบเศรษฐกิจระดับนานาชาติ ที่เรียกว่า ทฤษฎีระบบโลก (World Systems Theory) ซึ่งมีพื้นฐานจากการประยุกต์ใช้เศรษฐศาสตร์การเมืองกับสภาพการณ์ระดับโลก แนวคิดหลักของทฤษฎีโลกเสนอว่าประเทศต่าง ๆ ในโลกนี้ล้วนรวมกันเป็นหนึ่งเดียวในระบบเศรษฐกิจโลก โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแกนกลาง (Core) กลุ่มกึ่งชายขอบ (Semi - periphery) และกลุ่มชายขอบ (Periphery) ประเทศกลุ่มแกนกลางมีฐานะและอำนาจที่สามารถควบคุมการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและมีอิทธิพลต่อการเมืองระดับโลก ประเทศกลุ่มชายขอบมักจะมีขนาดเล็กและมีความอ่อนแอทางการเมือง ภาคอุตสาหกรรมมีขนาดเล็กและเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับการส่งออก

ทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนประเทศกลุ่มกึ่งชายขอบจะมีสถานะระหว่างประเทศกลุ่มแกนกลางและประเทศกลุ่มชายขอบ มีอำนาจทางการเมืองบ้างและกำลังพัฒนาฐานการผลิตภาคอุตสาหกรรม ด้วยลักษณะระบบโลกนี้ประเทศกลุ่มแกนกลางมีอิทธิพลในด้านเศรษฐกิจและการเมือง การผลิตและการบริโภคอยู่ในระดับสูง และสามารถควบคุมระบบการค้าได้ ประเทศในกลุ่มชายขอบเป็นแหล่งทรัพยากรดิบสำหรับการผลิตและเป็นพื้นที่สำหรับทิ้งของเสียอันตรายจากกลุ่มประเทศแกนกลาง ตามแนวคิดของทฤษฎีระบบโลกที่ว่าโลกนี้เป็นหนึ่งเดียวจะเห็นว่าผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจึงยังเพิ่มขึ้นตามการเติบโตของเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงควรปรับนโยบายสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ โดยไม่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แต่สร้างความอย่างยั่งยืนให้แก่สภาพแวดล้อมของโลก แนวทางเศรษฐศาสตร์การเมืองใช้อธิบายกระบวนการต่อต้านที่มีทั้งจากกลไกเสรีนิยมของการทำให้ทันสมัยแบบมีมิติของนิเวศวิทยา และการปกครองโลกหรือธรรมาภิบาลระดับโลกของแบบจำลองมาลธูเซียนใหม่ โดยเป็นการให้ความสำคัญกับแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยมของประชาชน (Civic Environmentalism) ที่พลเมืองต้องการดูแลสภาพแวดล้อม แต่ทั้งแนวทางกลไกทางการตลาดที่ใช้ในกระบวนการเศรษฐกิจและธรรมาภิบาลโลกต่างสนับสนุนกลุ่มอำนาจเก่าที่มีอยู่เดิม กีดกันผู้ที่ยากจนกว่าหรือประเทศที่ด้อยพัฒนา และมีทัศนะว่าแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยมของประชาชนเป็นแนวทางประชาธิปไตยแบบหัวรุนแรง ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานสำหรับรูปแบบการบริโภคและสถาบันเดิมที่มีอยู่ให้คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ใช้นิเวศเป็นศูนย์กลาง และสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มประเทศทั้งสามในระบบทฤษฎีโลก ดังนั้นแนวทางนี้จึงมุ่งให้เกิดความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม มีการแบ่งกันใช้เทคโนโลยีและทุนเพื่อให้ประเทศที่ยากจนกว่าได้แก้ไขปัญหาสีงแวดล้อม รวมทั้งปรับปรุงโครงสร้างสถาบันพหุภาคี เช่น กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) และธนาคารโลก (World Bank) การพยายามแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ครอบคลุมโลกทั้งหมดโดยไม่แบ่งแยกอาณาเขตหรือทวีปแบบนี้เป็นแนวคิดแบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่เห็นคุณค่าของทุกสรรพสิ่ง โดยปรับการใช้พัฒนาเทคโนโลยีแต่ไม่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจจึงเป็นแนวคิดแบบเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลางด้วย

โดยสรุปแล้วแนวทางการเปลี่ยนแปลงและแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม 3 ลักษณะนี้มีพื้นฐานมาจากมุมมองที่ผู้คนมีต่อธรรมชาติที่แตกต่างกัน นโยบายการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ใช้แบบจำลองมาลธูเซียนใหม่ใช้การผสมผสานมุมมองหรือคุณค่าที่มนุษย์ให้กับสิ่งแวดล้อมกับการยอมรับว่ามีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจสองประโยชน์ของมนุษย์จึงทำให้เกิดปัญหาสีงแวดล้อม แต่เทคโนโลยีนั้นจะสามารถใช้แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ตามแนวคิดการทำให้ทันสมัยแบบมีมิติของนิเวศวิทยา ที่เชื่อว่าเทคโนโลยีและเศรษฐกิจจะทำให้คุณภาพสิ่งแวดล้อมดีขึ้นซึ่งเป็นมุมมองที่ให้เทคโนโลยีเป็นศูนย์กลาง ส่วนนโยบายการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่คำนึงถึงระบบเศรษฐกิจโลกเป็นการผสมกันระหว่างแนวคิดแบบนิเวศเป็นศูนย์กลางและแนวคิดแบบเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อม 3 ลักษณะนี้มีแรงผลักดันทำให้เกิดการเมืองสิ่งแวดล้อม

แรงผลักดันของการเมืองสิ่งแวดล้อม

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเมืองสิ่งแวดล้อมประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ (Brulle, R., 2010) ได้แก่ โอกาสทางการเมือง การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม พลวัตของวัฒนธรรมการเมืองสิ่งแวดล้อม และสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

1. โอกาสทางการเมือง

การเปลี่ยนแปลงของโอกาสทางการเมืองมีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อนโยบายที่จะสนับสนุนและนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเมืองสิ่งแวดล้อม คือ พรรคการเมือง ที่เป็นผู้นำทางอำนาจการปกครองว่ามีความสนใจในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและจะเสนอกฎหมายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือไม่อย่างไร ในสหรัฐอเมริกาสองพรรคหลัก คือ พรรคเดโมแครตกับพรรครี

พับลิกัน จะแข่งขันกันเป็นผู้นำทางการเมือง นโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็จะเปลี่ยนแปลงสลับไปมา ตามพรรคที่ชนะการเลือกตั้ง อย่างไรก็ตาม พรรคขนาดเล็กก็มีส่วนสำคัญต่อการเมืองสิ่งแวดล้อม เนื่องจากจะเป็น ผู้สนับสนุนกลุ่มเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมที่ไม่ได้ทำงานร่วมกับสองพรรคหลักนั้น แต่จะรวมตัวกันเป็นกลุ่ม การเคลื่อนไหวทางสังคมที่เข้มแข็งแสดงท่าทีต่อต้านรัฐบาลถ้ายังไม่สนใจที่จะแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

2. การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม

การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การระดมพลและสร้างกิจกรรมเคลื่อนไหว จัดตั้งองค์กร ใหม่ ๆ เพื่อเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสร้างกลยุทธ์ ยุทธวิธีและอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมใน สังคม ระดับของผลกระทบที่จะเกิดจากการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมขึ้นอยู่กับจำนวนเงินทุนสนับสนุน ลักษณะ ขององค์กร และกิจกรรมในการเคลื่อนไหว ในการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมต้องใช้เงินทุนสนับสนุนจากภาคส่วน ต่าง ๆ เพื่อบริหารงานและองค์กร จัดทำกิจกรรมและกลยุทธ์ ในสหรัฐอเมริกา มีมูลนิธิจำนวนมากให้ทุนสนับสนุน งานในด้านนี้ มูลนิธิเหล่านี้จึงมีอิทธิพลต่อการเมืองสิ่งแวดล้อม จากการเริ่มเคลื่อนไหวโดยใช้เงินมูลนิธิรณรงค์ให้ มีการอนุรักษ์ธรรมชาติและพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ต่อมาก็จะพัฒนาเป็นสถาบันในสังคมที่คอยสอดส่องดูแลการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ ตัวอย่าง เช่น การรณรงค์ให้คว่ำบาตรผลิตภัณฑ์ที่ไม่จากป่าเขตร้อนชื้น ได้พัฒนาเป็นการ จัดตั้งสถาบันที่คอยติดตามตรวจสอบผู้ผลิตและธุรกิจผลิตภัณฑ์ไม่ให้มีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม เงินทุนสนับสนุนส่วนเล็กน้อยเท่านั้นที่สมาคมหรือองค์กรขนาดเล็กจะได้รับ เพื่อให้สมาชิกในองค์กรหรือชุมชน นำไปจัดทำกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นั่นหมายถึงเงินทุนสนับสนุนส่วนใหญ่ไม่ได้ถูกบริหารโดยประชาชน แต่ไป ตกอยู่กับกลุ่มมูลนิธิที่เป็นตัวแทนขององค์กรขนาดใหญ่และมีความร่ำรวย การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมจึงถูก ควบคุมโดยมูลนิธิเหล่านั้นและอยู่บนฐานอำนาจทางเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบอเมริกัน ขาดการมีส่วนร่วมของ ประชาชน สมาชิกของมูลนิธิมักจะเป็นแค่ผู้บริจาค ไม่ได้มีส่วนร่วมในองค์กรและกิจกรรม การตัดสินใจอยู่ในมือ ของผู้บริหารองค์กรซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งตนขึ้นมาเอง จึงมีการวิจารณ์กันว่าการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมแบบนี้ ไม่ได้ช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน อีกทั้งแนวทางการเคลื่อนไหวยังจำกัดมุมมองแบบสาธารณะ

การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมจะประกอบด้วยยุทธวิธีที่หลากหลายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ เช่น การให้ความคิดเห็นและความรู้แก่สาธารณะทางสื่อต่าง ๆ การสนับสนุนทางด้านการเมือง การสนับสนุนการ เคลื่อนไหว การจัดกิจกรรมพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น การตั้งทรัสต์ที่ดิน (Land Trust เป็นการมอบสิทธิการจัดการ ที่ดินเพื่อสาธารณประโยชน์ให้แก่กลุ่มบุคคลหรือนิติบุคคลเป็นผู้ดำเนินการ) และการปลูกป่า จะเห็นได้ว่าการ เคลื่อนไหวเป็นได้ตั้งแต่ยุทธวิธีทางโครงสร้างการเมือง เช่น การรณรงค์ด้านการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การ รวมตัวกันเพื่อให้ได้เสียงสนับสนุนในการลงมติและการฟ้องร้องให้ดำเนินคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (Lobbying and Litigation) จนถึงการแสดงออกและจัดกิจกรรมโดยตรง เช่น การหยุดงาน การประท้วงต่อต้าน และการเผชิญหน้า แต่ดูเหมือนว่าการประท้วงจะเป็นยุทธวิธีที่ผลักดันให้มีการออกนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างดีกว่าวิธีอื่น

3. พลวัตของวัฒนธรรมการเมืองสิ่งแวดล้อม

การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมมีลักษณะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ อันนับเป็นวัฒนธรรมของการเมือง สิ่งแวดล้อมเองที่มีพลวัต ว่าเรื่องสิ่งแวดล้อมจะได้รับความสนใจหรือถูกละเลยในสังคม โดยเกี่ยวข้องกับ 2 กลุ่ม หลัก กลุ่มแรก คือ กลุ่มคนหรือชุมชนที่มีความตระหนักรู้ มีความอ่อนไหวเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม สามารถ วิเคราะห์หาต้นเหตุของปัญหา และเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยนำเสนอประสบการณ์และข้อมูลที่มีมา แลกเปลี่ยนระหว่างกัน วิพากษ์วิจารณ์ให้สังคมโดยทั่วไปได้รับรู้ร่วมกันเกี่ยวกับปัญหา เป็นการสร้างค่านิยมใน สังคมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนอีกกลุ่ม คือ นักคิดหรือผู้มีความรู้ ซึ่งมักจะเป็นนักวิทยาศาสตร์ทาง ธรรมชาติ ที่ชี้ให้เห็นถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและสร้างการเคลื่อนไหวในสังคม ผลักดันให้ฝ่ายบริหารประเทศดำเนิน การเมืองสิ่งแวดล้อม ทั้ง 2 กลุ่มต่างมีอิทธิพลต่อกระบวนการเคลื่อนไหวและสร้างกิจกรรม รวมถึงการกำหนด นโยบายทางด้านสิ่งแวดล้อม

4. สภาพแวดล้อมธรรมชาติ

การเมืองสิ่งแวดล้อมถูกขับเคลื่อนโดยการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากร และสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ค่อย ๆ เสื่อมถอยโดยการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเดิมมีการแก้ปัญหาค่อย ๆ เป็นค่อยไปและที่ละเล็กทีละน้อย อันเป็นลักษณะของนโยบายสิ่งแวดล้อมตามแนวทางแบบเก่าที่ใช้แก้ความคับข้องใจและความตึงเครียด จึงกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มของมวลชน รวมถึงความคิดเห็นสาธารณะและนโยบายของสังคมต่อมาภายหลัง เมื่อเกิดเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติก็จะทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคมในวงกว้างและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของนโยบายสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น กรณีน้ำมันรั่วไหลที่เมือง Valdez รัฐอลาสกา (National Oceanic and Atmospheric Administration, 2020) และการระเบิดของโรงปฏิกรณ์ปรมาณูที่เมือง Chernobyl (Nuclear Regulatory Commission, 2022) เป็นเหตุการณ์ที่กระตุ้นการรับรู้ของสาธารณะ โดยสื่อต่าง ๆ นำเสนอข่าวและทำให้รัฐเร่งออกนโยบายแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อม ซึ่งบางครั้งอาจมุ่งไปที่การแก้ไขปัญหาด้านอารมณ์หรือปฏิกิริยาของสังคมมากกว่าปัญหาของสภาพแวดล้อมเอง และอาจจะนำไปสู่ความล้มเหลวของนโยบายซึ่งจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงภายหลัง

โดยสรุปแล้ว นโยบายสิ่งแวดล้อมที่จะใช้ในการแก้ปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมนั้นเกี่ยวข้องกับ 4 ปัจจัย คือ พรรคการเมืองที่มีอำนาจบริหารประเทศและนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของพรรค การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมขององค์กรและกลุ่มบุคคล พลวัตของวัฒนธรรมการเมืองสิ่งแวดล้อม และสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เสื่อมถอยแรงผลักดันการเมืองสิ่งแวดล้อม 4 ปัจจัยนี้ กระตุ้นให้มีการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมตามที่ผู้คนในสังคมมีมุมมองต่อธรรมชาติว่าจะให้คุณค่าแก่ธรรมชาติอย่างไร

สรุป

ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมและการเสื่อมถอยของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเมืองสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย ที่มีผู้ได้รับผลกระทบจำนวนมากและต้องได้รับการแก้ไขการเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อมมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากนโยบายด้านอื่น ๆ ที่ประกอบด้วยกรอบแนวคิดที่หลากหลาย อันมีพื้นฐานจากความสัมพันธ์และมุมมองของคนกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่อาจจัดกลุ่มได้เป็น 3 แนวคิดหลัก แต่ละแนวคิดอาจเชื่อมโยงกับการจัดการทรัพยากร และแนวทางการแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อม ดังนี้ 1) แนวคิดแบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง มีข้อดีในด้านการให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติ ทุกสรรพสิ่งมีคุณค่าเท่าเทียมกัน การตัดสินใจจึงต้องมีส่วนร่วมตามหลักการประชาธิปไตย แต่แนวคิดนิเวศเป็นศูนย์กลางนี้อาจมีข้อจำกัดที่จะนำไปใช้กับสภาพปัจจุบัน ถ้าไม่ยอมให้มีการแทรกแซงความเป็นไปของธรรมชาติ แนวทางนิเวศเป็นศูนย์กลางนี้อาจนำมาใช้อธิบายการจัดการทรัพยากรทั้ง 3 รูปแบบ คือ รูปแบบโคกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวม รูปแบบทฤษฎีเกมในการเลือก และรูปแบบการกระทำร่วมกัน รวมทั้งอาจเชื่อมโยงกับแนวทางการแก้ปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมทั้ง 3 ลักษณะ ได้แก่ การใช้แบบจำลองมาลธูเซียนใหม่เพื่อคาดการณ์ผลกระทบของกิจกรรมมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม การใช้รูปแบบการทำให้ทันสมัยแบบมีมิติของนิเวศวิทยาที่เพิ่มระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน และการใช้ทฤษฎีระบบโลกที่พยายามแก้ปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมโดยไม่แบ่งแยกอาณาเขตแต่เห็นคุณค่าของทุกฝ่าย 2) แนวคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง มีข้อดีในด้านที่สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยแนวคิดนี้ให้สิทธิมนุษยชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ แต่จะมีข้อเสียถ้าไม่เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มุ่งสร้างความสมดุลระหว่างมิติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมก็เป็นหนึ่งในแนวทางที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเพราะเป็นการพัฒนาเพื่อตัวมนุษย์ ส่วนด้านการจัดการทรัพยากรที่ใช้แนวทางมนุษย์เป็นศูนย์กลางอาจอธิบายได้ด้วยรูปแบบทฤษฎีเกมในการเลือก และการแก้ปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมที่อาจจะเชื่อมโยงกับแนวคิดนี้ ได้แก่ การใช้รูปแบบการทำให้ทันสมัยแบบมีมิติของนิเวศวิทยา และ 3) แนวคิดแบบ

เทคโนโลยีเป็นศูนย์กลาง มีข้อดีในด้านที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาเครื่องมือแก้ไขปัญหาสังแวดล้อม แต่เทคโนโลยีก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมเสียเอง ดังเห็นได้จากการใช้แบบจำลองมาลู่เขียนใหม่ในการคาดการณ์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อกำหนดนโยบายการแก้ปัญหาสังแวดล้อมนั้นมีเทคโนโลยีเป็นปัจจัยที่สำคัญในแบบจำลอง แนวคิดแบบเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลางนี้อาจเชื่อมโยงกับแนวทางในการแก้ปัญหาสังแวดล้อม ด้วยการใช้รูปแบบการทำให้ทันสมัยแบบมีมิติของนิเวศวิทยาและรูปแบบทฤษฎีระบบโลก โดยสรุปแล้วแต่ละแนวทางที่ผู้คนมีมุมมองต่อธรรมชาติมีทั้งข้อดีและข้อเสีย แต่ก็ยังเป็นพื้นฐานของการกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร จึงมีข้อสังเกตว่าการผสมผสานหลายแนวคิดอาจจะทำให้ได้เลือกเฉพาะข้อดีของแต่ละแนวทางมาใช้ในการเมืองสิ่งแวดล้อม อีกทั้งแต่ละพื้นที่ที่ระดับเล็กขนาดชุมชนหรือระดับใหญ่ขนาดประเทศต่างมีลักษณะทางสังคมที่มีผลต่อมุมมองของผู้คนกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่แตกต่างกัน การกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมจึงน่าที่จะให้มีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และบริบททางสังคม จึงจะทำให้เกิดการผลักดันนโยบายสิ่งแวดล้อมที่สังคมต้องการได้ สำหรับการกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมในช่วงเวลานี้ควรจะนำไปสู่การป้องกันและแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมได้อย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพและได้ผลอย่างทันทั่วทั้งกับปัญหาภาวะโลกรวนในปัจจุบัน ซึ่งต้องการความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยไม่แบ่งแยกอาณาเขตพื้นที่และสังคมตามแนวคิดทฤษฎีระบบโลก

เอกสารอ้างอิง

- จุฬาพัฒน์ กิริติภูมิธรรม. (2561). กรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี. ใน วิทยานิพนธ์นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- ธรรมนิศย์ สุมนต์กุล. (2562). การจัดการทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources : CPRs) กับข้อเสนอของ Elinor Ostrom : การใช้และการดูแลรักษาภายใต้กฎเกณฑ์ร่วมกัน. เรียกใช้เมื่อ 24 พฤศจิกายน 2565 จาก <https://www.labai.or.th/การจัดการทรัพยากรร่วม-common-po/>
- นิรมล นิรมลมนทล และปฐมภ์ บุญศรีตัน. (2561). การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชนแม่เฒ่าใต้ด้วยแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึกของอาร์เน เนสส์. วารสารปณิธาน, 14 (2), 260-283.
- รังสรรค์ สุคำภา. (2560). จริยศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมกับการเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อม: จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. วารสารเอเชียตะวันออกและอาเซียนศึกษา, 17(1), 137-169.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2552). กระบวนการตัดสินใจทางการเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อม. การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 10 ประจำปี 2551. นนทบุรี: สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า.
- สุภาสินี ตันติศรีสุข. (2555). การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน. เรียกใช้เมื่อ 24 พฤศจิกายน 2565 จาก <https://www.stou.ac.th/schools/sec/ejournal6-2/file/1-2-1.pdf>
- อภิสม อินทรวินัย. (2565). บริการจากระบบนิเวศ พื้นที่ชุ่มน้ำ โครงการจัดตั้งสำนักงานเศรษฐกิจชายแดนและโลจิสติกส์. เรียกใช้เมื่อ 24 พฤศจิกายน 2565 จาก <http://rs.mfu.ac.th/obels/?p=1693>
- Brulle, R. (2010). Politics and the environment. Retrieved February 29 , 2555, from DOI: 10.1007/978-0-387-68930-2_21
- Garner, R. (2000). Environmental politics: Britain, Europe, and the global environment. (2nd ed.). New York: St. Martin's Press, INC.
- Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. Science, 162(13),1243-1248.
- Millennium Ecosystem Assessment. (2005). Ecosystems and human well-being: A framework for assessment. Washington DC: Island Press.

- National Oceanic and Atmospheric Administration. (2020). Exxon Valdez. Damage assessment, remediation, and restoration program. Retrieved November 10, 2022, from <https://darrp.noaa.gov/oil-spills/exxon-valdez>
- Nuclear Regulatory Commission. (2022). Chernobyl nuclear power plant accident. Retrieved November 10, 2022, from <https://www.nrc.gov/reading-rm/doc-collections/fact-sheets/chernobyl-bg.html>
- Ostrom, E. (1990). Governing the commons: The evolution of institutions for collective action. U.K.: Cambridge University Press.